

Piotr Stępień

Wawelska rocznica

Ochrona Zabytków 49/1 (192), 71-73

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WAWELSKA ROCZNICA

W 1995 r. upłynęło 90 lat od ważnego wydarzenia w dziejach Wawelu: w dniu 7 sierpnia 1905 r. polskie władze samorządowe na podstawie zawartej dwa lata wcześniej umowy przejęły od austriackich władz wojskowych pierwszą część zabudowań zamku; kolejne etapy przejmowania Wawelu nastąpiły 29 września 1910 r. i 1 lipca 1911 roku. Rok 1905 jest datą ważną także w dziejach konserwacji polskiej: dla przeprowadzenia odnowy odzyskanej rezydencji królewskiej naczelna władza samorządowa Galicji — Wydział

Krajowy — powołała reskryptami z dnia 7 II i 3 III 1905 r. Komitet Restauracji (tzw. Komitet Krajowy), a następnie Kierownictwo Restauracji Zamku i pierwszego Kierownika Restauracji Zamku architekta Zygmunta Hendla (8 VII 1905). Kierownictwo Restauracji Królewskiego Zamku na Wawelu, nazwane później Kierownictwem Odnowienia Zamku Królewskiego na Wawelu, było najdłużej działającą (do grudnia 1985 r.) instytucją konserwatorską w Polsce, a prace prowadzone przez tę instytucję znaczyły kolejne etapy

rozwoju myśli i praktyki konserwatorskiej.

Prace przy odnawianiu zamku rozpoczęto od usuwania XIX-wiecznych przeróbek i badań architektonicznych, wykorzystując i uzupełniając dokumentację sporządzoną w latach 1881–1882 przez architekta Tomasza Prylińskiego. Równocześnie prowadzono studia historyczne źródeł pisanych, kartograficznych i ikonograficznych, opublikowane w *Tekach Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej* przez Adama Chmiela i Stanisława Tomkówicza. Była to

jedną z pierwszych realizacji konserwatorskich oparta na metodyce w pełni naukowej; zebrane wówczas materiały do dziś są bezcennym źródłem dla dalszych studiów i działań konserwatorskich.

Spór pomiędzy konserwatorami krakowskimi a Centralną Komisją Konserwatorską w Wiedniu o koncepcję konserwacji krużganków — pozostawienie obmurów czy przywrócenie pierwotnego wyglądu — stał się częścią historii nie tylko polskiej konserwacji, ale i europejskiej. Wynik tego sporu — odnowienie krużganków pod kierunkiem Z. Hendla zakończone w 1914 r., można uznać za wzorową pracę konserwatorską. Zachowano, biorąc pod uwagę ówczesne możliwości technologiczne, maksimum autentycznej substancji zabytkowej, przywracając blask klejnotowi architektury polskiej. Prace przy dachach i stropach stały się z kolei przykładem wykorzystania nowoczesnych technologii budowlanych w konserwacji zabytku architektury.

Po krótkim okresie sprawowania funkcji przez Ignacego Sowińskiego i Karola Skawińskiego, Kierownikiem Odnowienia Zamku został w 1916 r. Adolf Szyszko-Bohusz, architekt o silnej osobowości twórczej. Jednocześnie odzyskanie niepodległości w 1918 r. nadało nowy wymiar odnowie Wawelu. Za czasów ponad trzydziestoletniej działalności A. Szyszko-Bohusza odnowiono większość wnętrz wawelskich. Mimo pewnych kontrowersyjnych rozwiązań, wynikających z przeznaczenia wnętrz na cele reprezentacyjne (np. nadmiernego w stosunku do układu historycznego zastosowania marmurów), odnowienie wnętrz wawelskich jest wybitnym dziełem autorskim, a zaprojektowany przez A. Szyszko-Bohusza detal architektoniczny ma już obecnie wartość zabytkową. Mniej znanym, choć najbardziej nowatorskim osiągnięciem A. Szyszko-Bohusza było wprowadzenie na Wawelu przy konserwacji relikwów rotundy śś. Feliksa i Adaukta oraz kościoła św. Gereona formuły rezerwatu archeologiczno-architektonicznego. Udana realizacja architektoniczną

jest również zespół wejściowy bramy Herbowej i tzw. muru ceglankowego.

Podkreślić trzeba, że ten wielki zakres zadań Kierownictwo Odnowienia realizowało przy bardzo skromnej obsadzie personalnej, nadzorując prace zlecane firmom krakowskim, dla których zaszczytem był udział w odnowie Zamku. Relacje organizacyjne pomiędzy Kierownictwem Odnowienia, Komitetami Wawelskimi (krajowym i lokalnym), Zarządem Zamku, kustoszem zbiorów i władzami nadrzędnymi były dość skomplikowane, nie wpływało to jednak na postępek.

Po drugiej wojnie światowej A. Szyszko-Bohusz przywrócił niezwłocznie do życia Kierownictwo Odnowienia Zamku, równocześnie organizując Wydział Architektury; prace Kierownictwa były jednocześnie szkołą zawodu dla kilku roczników studentów architektury. Niestety nie dane mu było długo kontynuować pracy: zmuszony do ustąpienia ze stanowiska w 1946 r., zmarł w roku 1948, zgębiony krzywdzącymi oskarżeniami, które łatwo było rzucić w atmosferze walki z wszystkim, co „przedwojenne”.

W tym samym czasie zbiory wawelskie uzyskały status samodzielnej jednostki muzealnej jako Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu. Przez następne 40 lat opiekę nad Wawelem sprawowały obie instytucje.

Po stosunkowo krótkiej działalności prof. Bohdana Guerquina i prof. Witolda Minkiewicza, funkcję Kierownika Odnowienia Zamku objął w 1951 r., na całe trzydziestolecie, prof. Alfred Majewski. Ten okres zaowocował nowym zakresem działalności: oprócz Wawelu Kierownictwo podjęło prace w ponad 10 zamkach i pałacach w Małopolsce — Pieskowej Skale, Niedzicy, Czorsztynie, Baranowie Sandomierskim, Krzyżtoporze, Wiśniczu Nowym, Krasiczynie, Suchej Beskidzkiej, Niepołomicach, Stryszowie i w innych. Dla tych zabytków o wyjątkowej wartości, dewastowanych i zagrożonych zniszczeniem po odebraniu właścicielom, był to jedyny ratunek. Uważam za uzasadnione stwierdzenie, że dzięki takiemu rozsze-

zeniu działalności Kierownictwa ocalała ważna część dziedzictwa kultury narodowej. Na Wawelu dokończono odnowę wnętrza w skrzydle zachodnim zamku oraz w zespole Skarbcza i Zbrojowni, wprowadzając nowe rozwiązania techniczne i konserwatorskie. Zagospodarowano tzw. Dziedziniec Zewnętrzny w oparciu o nowoczesną kompozycję zieleni i wyeksponowanie relikwów zabudowy. Rozpoczęto również realizację systemu rezerwatów archeologiczno-architektonicznych. Udostępniony do zwiedzania w 1975 r. zespół rezerwatów „Wawelu Zaginionego” do dziś budzi uznanie za nowatorską aranżację plastyczną autorstwa prof. Adama Młodzianowskiego. Pod względem naukowo-badawczym główną rolę odegrała pracownia archeologiczna, zorganizowana przez doc. Andrzeja Zakiego.

Zasługą Kierownictwa Odnowienia i osobiście prof. Majewskiego było w tym okresie utrzymanie tradycji rzemiosł budowlanych — pracownie i warsztaty KOZK skupiały rzemieślników o wysokim poziomie przygotowania zawodowego, ciesząc się uznaniem i nadmiarem zleceń. Dla architektów zatrudnienie w pracowniach projektowych Kierownictwa było rzadką okazją rozwoju zawodowego dzięki bezpośredniemu udziałowi w pracach realizacyjnych, wykonywanych przez te zespoły rzemieślnicze. Prace te różniły się zasadniczo od ogólnej „bylejakości” upaństwowionego budownictwa, jakkolwiek podjęcie tak szeroko zakrojonych działań w warunkach coraz bardziej niewydolnego systemu gospodarczego musiało zwolnić ich tempo. Duże zadania, jak zespół rezerwatów w rejonie Smoczej Jamy czy odnowa zamku w Suchej, pozostały nie dokończone do dzisiaj.

Po przejściu prof. A. Majewskiego na emeryturę funkcję dyrektora KOZK objął w styczniu 1984 r. prof. Przemysław T. Szafer. W następnym roku zapadła jednak decyzja o likwidacji Kierownictwa jako jednostki budżetowej Ministerstwa Kultury i Sztuki, co nastąpiło w styczniu 1986 roku. Przekształcenie w oddział PKZ, który rozwijano w 1991 r.,

w praktyce stało się likwidacją Kierownictwa.

Funkcje inwestorskie Kierownictwa Odnowienia przejęły w 1986 r. Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu. Z uwagi na rozszerzenie kompetencji, w 1993 r. nazwę instytucji zmieniono na Zamek Królewski na Wawelu — Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie. W 1991 r., m.in. dzięki dotacjom Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, ponownie podjęto program kompleksowych prac konserwatorskich wykonywanych przez różne firmy i zespoły.

Podstawowy obowiązek stałej opieki konserwatorskiej nad Zamkiem Wawelskim jest realizowany przez powołane do tego celu instytucje; w szerokim znaczeniu dotyczy on jednak całego środowiska konserwatorskiego, władz samorządowych i państwowych, całego społeczeństwa. Właśnie dlatego należy przypomnieć o rocznicy odzyskania Wawelu i rozpoczęcia jego odnowy. Winni jesteśmy także coś poprzednikom: utrwalenie ich dorobku. Dorobek wawelskich konserwatorów, zarówno osiągnięcia, jak i rozwiązania kontrowersyjne,

jest ważny dla rozwoju polskiego konserwatorstwa jako cenne źródło wiedzy teoretycznej i praktycznie sprawdzonej. Dotychczasowe publikacje¹ jedynie w sposób częściowy i skrótowy dokumentują prace Kierownictwa Odnowienia Zamku Królewskiego na Wawelu. Do najważniejszych zadań w tym zakresie należy publikacja Tek Prylińskiego, współczesne opracowanie badań Z. Hendla, naukowa analiza działalności A. Szyszko-Bohusza i pełne udokumentowanie prac Kierownictwa Odnowienia poza Wawelem.

Piotr Stępień

1. F. Fuchs, *Z historii odnowienia wawelskiego zamku 1905–1939*, Kraków 1962, „Biblioteka Wawelska 1”; A. Majewski, *Prace restauratorskie na Wawelu w latach 1939–1952*, „Studia do Dziejów Wawelu I”,

Kraków 1955; *Architektoniczna odnowa Zamku Królewskiego na Wawelu 1905–1985, materiały posesyjne z sesji KUiA PAN/KOZK na Wawelu, Kraków 14–15.05.1985*; A. Majewski, *Wawel — dzieje i kon-*

serwacja, Warszawa 1993; A. Majewski, *Zamek w Niedzicy*, Kraków 1987; A. Fischinger, *Konserwatorzy Wawelu*, „Wiadomości Konserwatorskie Województwa Krakowskiego” 1994, nr 1.